

ORGANITZACIÓ CONSTITUCIONAL DE L'ESTAT I FONTS DEL DRET

TEMA 2: PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DE L'ESTAT

1. RESUM DEL TEMA
2. CONCEPTES CLAU
3. CAS PRÀCTIC
4. MATERIALS ADDICIONALS

AIDA TORRES PÉREZ

ÚLTIMA ACTUALITZACIÓ: 19/11/2010

Materials elaborats amb el finançament de: "Evolució del constitucionalisme i els principis estructurals de l'Estat", 40 PLAQUID 2010-2011 1, UPF.

PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DE L'ESTAT (Estat de dret, democràtic i social)

AIDA TORRES PÉREZ (UPF)
Última actualització: 19/11/2010

Continguts: Forma d'Estat

- 1. Estat de dret (finals s. XVIII-XIX): sunjecció dels poders públics al dret**
- 2. Estat democràtic (finals s. XIX-XX): autogovern del poble**
- 3. Estat social (s. XX): promoció del benestar social i garantia d'unes condicions de vida mínimes**

1. Estat de Dret

1.1. Concepte

- **Subjecció dels poders públics al dret en garantia d'un àmbit de llibertat i autonomia personal**
- **Revolucions liberals finals s. XVIII**
- **Principis:**
 - **Principis de constitucionalitat i de legalitat**
 - **Separació de poders**
 - **Garantia dels drets i llibertats**
- **Art. 1.1 CE, Preàmbul**

1.2. Principi de constitucionalitat

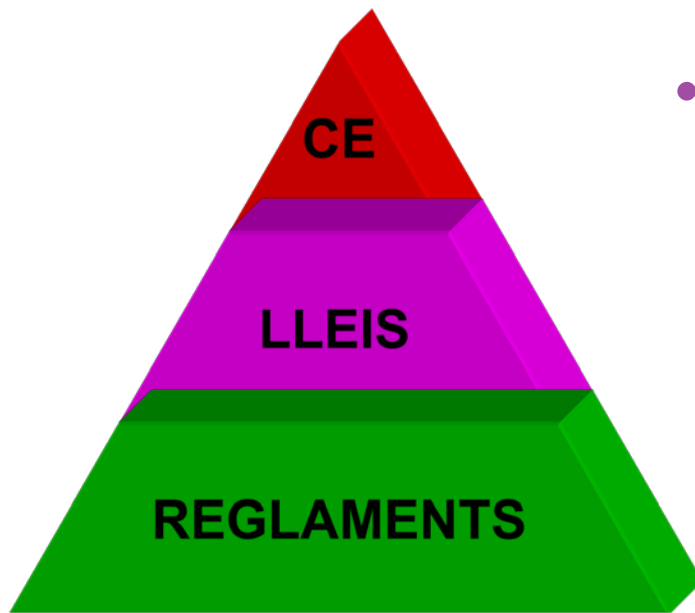
- Principi de constitucionalitat: subjecció de tots els poders públics a la CE (art. 9.1 CE)
 - Vinculació formal i material
- Poder legislatiu: subjecció de les lleis a la CE
 - Garantia: control pel TC
- Poder executiu: subjecció dels reglaments i actes administratius a la CE
 - Garantia: control pels jutges i tribunals ordinaris
- Poder judicial: interpretació de les normes conforme a la CE. Si no és possible:
 - Lleis: qüestió d'inconstitucionalitat davant el TC
 - Reglaments: inaplicació (o anul.lació)

Principi de legalitat

- **Principi de legalitat: subjecció dels poders públics a la llei**
- **Primacia de la llei**
 - Norma jeràrquicament superior a la resta de normes provinents dels poders constituïts
- **Imperi de la llei**
 - Subjecció del govern (art. 97 CE) i l'administració pública (art. 103.1 CE)
 - Jutges i magistrats (art. 117.1 CE)
- **Reserva de llei**
 - CE estableix que determinades matèries han de ser regulades per llei
 - Garanteix la regulació pel legislador, com a òrgan de representació popular
 - Garanteix la regulació a través del procediment legislatiu: publicitat i contradicció
- **Control jurisdiccional: art. 106.1 CE**

Principis que garanteixen la subjecció de l'Estat al dret

- **Art. 9.3 CE:**
 - “La Constitució garanteix el principi de legalitat, la jerarquia normativa, la publicitat de les normes, la irretroactivitat de les disposicions sancionadores no favorables o restrictives de drets individuals, la seguretat jurídica, la responsabilitat i la interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics”

- Principi de jerarquia normativa
 - Principi ordenador de les normes
 - Condició de validesa de les normes jurídiques

- **Principi de seguretat jurídica**
 - Certesa sobre les normes que conformen l'ordenament jurídic
 - Previsibilitat de la interpretació i aplicació per part dels poders públics
- **Principi de publicitat**
 - Instruments publicitat: butlletins i diaris oficials
 - Condició d'exigibilitat del compliment de les normes
 - L'entrada en vigor requereix la prèvia publicació (art. 2 CC)

- **Principi d'irretroactivitat**

- **Regla general:**

- Irretroactivitat: les normes s'apliquen als supòsits de fet ocorreguts després de la seva entrada en vigor
 - A no ser que el legislador estableixi el contrari (art. 2.3 CC)

- **Límit a la possibilitat d'aplicació retroactiva: disposicions sancionadores no favorables o restrictives de drets individuals**

- **Principi d'interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics**
 - La seva actuació ha de respectar l'interès públic, les competències pròpies, els procediments establerts i els principis o valors constitucionals i legals
- **Principi de responsabilitat**
 - Mecanismes d'exigència de responsabilitat: sanció dels responsables i indemnització dels particulars
 - Administració pública: art. 106.2 CE
 - Jutges i tribunals: art. 121 CE

1.3. Separació de poders

- Concepte: forma d'organització i limitació del poder amb l'objectiu d'evitar el seu abús i garantir la llibertat individual
- Tripartició “clàssica” del poder:
 - **Funció legislativa: parlament**
 - **Funció executiva: govern**
 - **Funció judicial: tribunals**
- Principi de separació pura: limitació del poder a través de la distinció de diferents funcions estatals i la seva atribució a òrgans diferents
 - **Constitutionalisme francès**
- Principi d'equilibri institucional (*checks and balances*): limitació del poder a través de la seva distribució entre òrgans diferents que es controlen mútuament
 - **Constitutionalisme nord-americà**
- Locke, Montesquieu

Separació de poders a la CE

- Els poders constituïts es divideixen horitzontal i verticalment
 - **Horitzontal:** distribució de poders entre els òrgans centrals de l'Estat
 - **Vertical:** distribució territorial del poder entre els òrgans de l'Estat i de les CCAA
- **Divisió horitzontal**
 - **Funció legislativa:** Corts Generals (art. 66 CE)
 - **Funció executiva:** Govern (art. 97 CE)
 - **Funció judicial:** jutges i magistrats (art. 117.3 CE)
 - **Altres òrgans:** Corona, TC, CGPJ
 - **Relacions de col.laboració i control mutu**

- **Divisió vertical: art. 2 CE**
 - El poder es divideix territorialment entre els òrgans centrals i els òrgans de les CCAA
 - Marc competencial definit a través de la CE i els Estatuts d'Autonomia
- **TC funció de garantia de les divisions constitucionals del poder: “competència de la competència”**

1.4. Drets fonamentals (remissió)

- L'Estat de dret té com a objectiu la limitació del poder per garantir la llibertat individual: les constitucions incorporen declaracions de drets com a límit de l'actuació dels poders públics
- L'evolució dels drets protegits és paral·lela a l'evolució de l'Estat: drets individuals, de participació i socials
- Art. 1.1 CE proclama la llibertat i la igualtat com a valors superiors de l'ordenament: Títol I

Títol I CE

- **Art. 10.1 CE:** “La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l’ordre polític i de la pau social”
- **Titularitat:**
 - **Capítol I: Dels espanyols i els estrangers**
- **Catàleg de drets:**
 - **Capítol II: Drets i llibertats (secció 1 i 2)**
 - **Capítol III: Dels principis rectors de la política social i econòmica**
- **Garanties**
 - **Capítol IV: De les garanties de les llibertats i drets fonamentals (art. 53 CE)**
- **Suspensió**
 - **Capítol V: De la suspensió dels drets i llibertats**

2. Estat democràtic

2.1. Sobirania popular

- **Finals s. XIX-XX: extensió dels drets de participació política**
- **Principi democràtic: la legitimitat del poder públic es fonamenta en la voluntat del poble.**

Doble projecció:

- **Titularitat: el poble és el titular del poder sobirà (art. 1.2 CE)**
- **Exercici: el poble exerceix el poder a través de la seva participació (directa o indirecta) en les decisions públiques (art. 1.1 CE)**

Pluralisme

- Pluralisme com a pressupòsit de la democràcia
 - Concepció pluralista de la comunitat política: conjunt de ciutadans amb diversitat d'ideologies i interessos
 - Pluralisme polític com a valor superior de l'ordenament (art. 1.1 CE)
- Principi de la majoria: prevaldrà l'opció que hagi obtingut el suport de la majoria
 - Garantia d'igualtat: tots els vots tenen el mateix pes
- La democràcia ha de garantir la possibilitat de realització de totes les opcions i projectes polítics
 - És la garantia de la lliure concurrència d'opcions polítiques en condicions d'igualtat el que fa legítim el principi de la majoria

Partits polítics

- Organitzacions que defensen determinades opcions ideològiques i que aspiren a accedir als òrgans de govern per a dur a terme el seu programa polític
- Principals actors del sistema polític democràtic: “democràcia de partits”
- Impacte en el sistema electoral, i en l’estructura i funcionament de les institucions democràtiques

- **Constitucionalització: art. 6 CE**
 - **Funcions constitucionals:**
 - Expressen el pluralisme polític
 - Són instrument fonamental per a la participació política
 - Concorren a la formació i manifestació de la voluntat popular
 - **Estructura interna i funcionament democràtics**
 - **Podran ser creats i exerciran les seves activitats lliurement dins el respecte a la Constitució i la llei**
- **LOPP 6/2002, de 27 de juny, de partits polítics**

2.2. Mecanismes de participació política

- Principi democràtic: requereix la participació dels ciutadans en el procés polític a través del qual s'adopten les decisions públiques
- La participació política com a dret fonamental (art. 23 CE)
 - .1 Els ciutadans tenen el dret de participar en els assumptes públics directament o per mitjà de representants, lliurement escollits en eleccions periòdiques per sufragi universal
 - .2 Així mateix tenen dret a accedir en condicions d'igualtat a les funcions i càrrecs públics amb els requisits que assenyalin les lleis
- Formes de participació directa o representativa

A. Mecanismes de democràcia directa

- **Referèndum (LO 2/80)**
 - **Reforma constitucional**
 - Facultatiu: art. 167 CE
 - Obligatori: art. 168 CE
 - **Procés autonòmic (art. 151.1, 151.2, 152.2 CE)**
 - **Consultiu (art. 92 CE)**
 - President del Govern, autoritzat pel Congrés dels Diputats
- **Iniciativa legislativa popular (art. 87.3, LO 3/84)**
 - **Mínim de 500.000 signatures**
 - **Matèries excloses: reservades a LO, tributàries, de caràcter internacional, prerrogativa de gràcia**

- Dret de petició individual i col.lectiva per escrit als poders públics (art. 29 CE, LO 4/2001)
 - Petició individual i col.lectiva per escrit a les Cambres (art. 77 CE)
- Participació en l'administració de justícia: jurat (art. 125 CE, LO 5/1995)
- Participació en l'administració pública: audiència (art. 105 CE)

B. Democràcia representativa

- Participació dels ciutadans en l'elecció dels òrgans de govern
- Formes de govern parlamentàries: el poble elegeix directament els membres del parlament
- Procés electoral: mecanisme a través del qual els ciutadans designen els seus representants
- Dret electoral: normes que regulen el procés electoral
 - Definició de l'electorat
 - Fixació de les circumscripcions electorals
 - Establiment de la fórmula electoral

Règim electoral a la CE

- Regulació a la CE i remissió a LOREG 5/85
- Estructura de les Corts bicameral: Congrés i Senat
- Legislatura 4 anys
- Cos electoral:
 - Nacionals espanyols majors de 18 anys
 - Sufragi universal, lliure, igual, directe i secret

- **Congrés dels Diputats (art. 68 CE)**
- **350 Diputats**
- **Circumscripció electoral: província (mínim de 2)**
- **Fórmula electoral proporcional: llei d'Hondt (art. 163 LOREG)**
- **Llistes tancades**

Llei d'Hondt: aplicació a Lleida (eleccions generals 2008)

Nombre de diputats: 4

Partits	Vots	%	Diputats
PSC-PSOE	77.870	36.99	2
CiU	60.513	28.75	1
PP	31.721	15.07	1
ERC	27.300	12.97	0
ICV-EUiA	5.384	2,56	0

Partits	1	2	3	4
PSC-PSOE	77.870	38.935	25.956,6	19.467,5
CiU	60.513	30.256,5	20.171	15.128,2
PP	31.721	15.860,5	10.573,6	7.930,2
ERC	27.300	13.650	9.100	6.825

Llei d'Hondt: aplicació a Lleida (eleccions generals 2008)

Nombre de diputats: 4

Partits	Vots	%	Diputats
PSC-PSOE	77.870	36.99	2
CiU	60.513	28.75	1
PP	31.721	15.07	1
ERC	27.300	12.97	0
ICV-EUiA	5.384	2,56	0

Partits	1	2	3	4
PSC-PSOE	77.870	38.935	25.956,6	19.467,5
CiU	60.513	30.256,5	20.171	15.128,2
PP	31.721	15.860,5	10.573,6	7.930,2
ERC	27.300	13.650	9.100	6.825

- **Senat (art. 69 CE)**
- **4 per cada província: elegits per sufragi universal dels ciutadans**
 - **Fórmula majoritària amb vot limitat**
 - **Llistes obertes**
- **1 per cada CA, un altre per cada milió d'habitants: designats per les assemblees legislatives de les CCAA**
 - **D'acord amb el que estableixin els EEAA, que asseguraran l'adequada representació proporcional**

3. Estat social

3.1. Concepte

- **Constitucionalització de la clàusula d'estat social: s. XX**
- **Superació de l'estat liberal:**
 - Separació estat i societat
 - Drets com a límits a l'actuació dels poders públics
- **L'estat social:**
 - Requereix de l'Estat la intervenció en la societat per garantir unes condicions de vida mínimes i fer efectiu el principi d'igualtat (justícia social)
 - Els preceptes constitucionals imposen mandats d'actuació als poders públics per assolir objectius socials
- **Projeccions en la CE:**
 - Clàusula de transformació social: igualtat real
 - Drets econòmics i socials: principis rectors de la política social i econòmica

3.2. Igualtat i clàusula de transformació social

- **Igualtat formal: dret a no ser discriminat**
 - Igualtat en la llei: legislador
 - Igualtat en l'aplicació de la llei: tribunals i administració pública
- **Igualtat com a dret fonamental (art. 14 CE)**
 - “Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra circumstància personal o social”

- **Igualtat material: els poders públics han d'actuar per promoure la igualtat de determinats grups que es troben en una situació de desigualtat social**
- **Igualtat com a mandat de l'actuació dels poders públics: clàusula de transformació social (art. 9.2 CE)**
 - **“Correspon als poders públics promoure les condicions per a què la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que impedeixin o dificultin la seva plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social”**

3.3. Drets econòmics i socials

- La CE incorpora drets de contingut econòmic i social com a projecció de la clàusula d'Estat social
 - **Capítol II:**
 - Dret de sindicació (art. 28.1 CE), dret de vaga (art. 28.2 CE)
 - Dret a l'educació (art. 27 CE)

- Capítol III: principis rectors de la política social i econòmica
 - Dret a la protecció de la salut (art. 43 CE), dret a l'habitatge digne (art. 47 CE)
- Eficàcia jurídica: art. 53.3 CE
 - “Només podran ser al·legats davant la jurisdicció ordinària d'acord amb el que disposin les lleis que els desenvolupin”
 - No són exigibles directament davant dels tribunals: no tenen eficàcia directa
 - “Informaran la legislació positiva, la pràctica judicial i l'actuació dels poders públics”
 - Normes programàtiques que incorporen objectius orientadors de l'actuació dels poders públics
 - Eficàcia interpretativa

ORGANITZACIÓ CONSTITUCIONAL DE L'ESTAT I FONTS DEL DRET

TEMA: PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DE L'ESTAT

CONCEPTES CLAU

FORMA D'ESTAT: Estableix els principis bàsics que regulen la relació entre l'Estat i la societat. La forma d'Estat que estableix la Constitució espanyola es defineix per tres principis: Estat de dret, democràtic i social. Aquests tres principis es corresponen amb tres fases en l'evolució de l'Estat i responen a valors diferents, però cal fer-ne una interpretació sistemàtica, de que manera s'influeixen recíprocament.

ESTAT DE DRET: Fruit de les revolucions liberals de finals del segle XVIII, reclama la subjecció dels poders públics a la llei en garantia d'un àmbit de llibertat i autonomia personal. Proclama l'imperi de la llei i la seva primacia com a expressió de la voluntat general (principi de legalitat).

SEPARACIÓ DE PODERS: Forma d'organització i limitació del poder públic amb l'objectiu d'evitar el seu abús i garantir la llibertat individual. El poder públic es distribueix entre òrgans diferents que es controlen i limiten mútuament, bàsicament: poder legislatiu, executiu i judicial.

ESTAT DEMOCRÀTIC: Implica l'atribució de la sobirania al poble. A l'Estat democràtic, la legitimitat del poder públic es fonamenta en la voluntat del poble. Per tant cal garantir la participació del poble en l'exercici del poder públic, ja sigui directament o a través de representants.

PARTITS POLÍTICS: Organitzacions que defensen determinades opcions ideològiques amb l'objectiu que els seus membres accedeixin als òrgans de

govern per a desenvolupar el seu programa polític. Són expressió del pluralisme polític i els principals actors del sistema democràtic.

RÈGIM ELECTORAL: Conjunt de normes que regulen el sistema electoral, és a dir, el sistema a través del qual la població elegix els seus representants al Parlament. Principalment inclou la definició de l'electorat, les circumscripcions electorals i la fórmula electoral.

ESTAT SOCIAL: L'Estat es compromet a la promoció del benestar i a la garantia d'unes condicions de vida mínimes per a tots. Cal que els poders públics actuïn sobre les situacions de desavantatge per a garantir la igualtat de totes les persones i grups en la societat (igualtat material). S'incorporen a la constitució mandats d'actuació als poders públics per al desenvolupament de serveis i prestacions socials (dret socials).

ORGANITZACIÓ CONSTITUCIONAL DE L'ESTAT I FONTS DEL DRET

TEMA: PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DE L'ESTAT

CAS PRÀCTIC

REGULACIÓ DELS PARTITS POLÍTICS

Per a la resolució de la pràctica cal llegir la Llei Orgànica 6/2002, de 27 de juny, de Partits Polítics (LOPP) i la STC 48/2003, de 12 de març, especialment els fonaments jurídics 5, 6, 7, 10, 11 i 12.

Imagina que un grup de persones decideix crear un nou partit polític anomenat "Partit de l'Espanya Pura" (PEP). Els membres fundadors creuen que la societat espanyola necessita urgentment que es restaurin els valors històrics i la identitat del poble espanyol. Entre els **objectius del programa polític** que consten explícitament en els estatuts del partit destaca:

- a) L'eliminació dels drets de reunió, associació i sindicació dels estrangers residents a l'Estat espanyol i la tipificació de la immigració il·legal com a delicte.
- b) El restabliment de la confessionalitat catòlica de l'Estat espanyol i l'obligatorietat d'impartir el catecisme de l'Església Catòlica en totes les institucions educatives del país, tant públiques com privades.

Preguntes:

1. Es podria denegar la **inscripció** del PEP en el **Registre de Partits** per raó dels seus **objectius**?
2. Els partits polítics es poden considerar un **tipus específic d'associació**? Quins **requisits** addicionals exigeix la Constitució als partits respecte les associacions? És constitucionalment admissible una **regulació específica** dels partits polítics?
3. Imagina que el PEP ja existeix des de fa uns anys i ha estat en el darrer Congrés de la formació que els seus dirigents han promogut un discurs de tipus xenòfob, defensant els objectius establerts amb anterioritat. En aquest sentit:

- a) Penses que concorre alguna de les **causes d'il·legalització** de partits d'acord amb la LOPP?
 - b) En el seu cas, mitjançant quin **procediment** es podria il·legalitzar el partit?
 - c) Es pot il·legalitzar un partit polític per defensar fins contraris a la Constitució? Planteja la regulació continguda a la LOPP algun problema des del punt de vista de la **distinció entre fins i activitats** dels partits polítics?
4. Imagina que militants del partit es dediquen a organitzar actes i manifestacions en contra dels estrangers i a promoure i realitzar **atacs violents** contra persones que professen religions diferent de la catòlica. Seria constitucionalment possible il·legalitzar el partit perquè els seus dirigents **mantenen silenci** i no condemnen de forma explícita aquesta mena d'actes?

ORGANITZACIÓ CONSTITUCIONAL DE L' ESTAT I FONTS DEL DRET

TEMA: PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DE L'ESTAT

MATERIALS ADDICIONALS

1) BIBLIOGRAFIA

CARMONA CUENCA, E., *El Estado social de derecho en la Constitución*, C.E.S., Madrid, 2000

CASCAJO CASTRO, J. L., "La tutela constitucional de los derechos sociales", *Cuadernos y Debates del Centro de Estudios Constitucionales*, núm. 5, 1988

DUQUE VILLANUEVA, J. C.: "Régimen y sistema electoral" a *Elecciones Políticas y Tribunal Constitucional*, Cuadernos Aranzadi del Tribunal Constitucional, Cizur Menor, 2006, pp.53-66

FERNÁNDEZ MIRANDA, A., "El sistema electoral del Congreso", *Revista de Derecho Político*, núm. 52, 2001

FOSSAS I ESPADALER, E. i PÉREZ FRANCESCH, J. L. *Lliçons de dret constitucional*, Barcelona: Biblioteca Universitària Enciclopèdia Catalana, 2001

GARCÍA HERRERA, M.A., "Veinticinco años de derechos sociales en la experiencia constitucional española", *Revista de Derecho Político*, núm. 58-59, 2003-2004

GARCÍA-PELAYO, M., *El Estado de partidos*, Alianza, Madrid, 1986

GARRORENA MORALES, A., *El Estado español como Estado social y democrático de derecho*, Tecnos, Madrid, 1992

JIMÉNEZ ASENSIO, R., *El constitucionalismo. Proceso de formación y fundamentos del Derecho Constitucional*, Marcial Pons, Barcelona, 2005

TORRES DEL MORAL, A., *Estado de derecho y democracia de partidos*, Universidad Complutense, Madrid, 2004

VILE, M. J.C., *Constitucionalismo y separación de poderes*, CEPC, Madrid, 2007

2) NORMATIVA

Constitució espanyola (articles 1, 9.2, Títol I, 66-70)

Llei Orgànica 6/2002, de 27 de juny, de Partits Polítics

Llei Orgànica 5/1985, de 19 de juny, del Règim Electoral General

3) JURISPRUDÈNCIA

STC 45/1986, de 17 d'abril, que resol el conflicte d'atribucions entre òrgans constitucionals plantejat pel Consell General del Poder Judicial

STC 45/1989, de 20 de febrer, sobre la protecció social de la família en la regulació de l'IRPF

STC 48/2003, de 12 de març, que resol el recurs d'inconstitucionalitat interposat pel Govern Basc contra la Llei Orgànica 6/2002, de 27 de juny, de Partits Polítics

STC 5/2004, de 16 de gener, que resol el recurs d'empara promogut per Batasuna contra la decisió sobre la seva il.legalització

STC 12/2008, de 29 de gener, sobre l'exigència de "lístes electorals paritàries"